

ALMAN İMPARATORU II. WILHELM'İN HAÇLI RÜYASI VE 1898 KUDÜS SEYAHATI*

THE CRUSADER DREAM OF WILHELM II THE GERMAN EMPEROR AND HIS JOURNEY TO JERUSALEM

Salih KIŞ**

Öz

XIX. yüzyıl, devletlerarası ilişkiler ve Avrupa siyaseti bağlamında önemli bir zaman dilimidir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, bürokratik temaslar neticesinde Avrupa Devletleri ile ilişkilerinde bir denge politikası takip etmiştir. Osmanlı, Avrupa'nın önemli devletlerine karşı yürütmüş olduğu bu denge politikası çerçevesinde istemeyerek de olsa zaman zaman bazı tavizler vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bu süreçte İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı'dan kazanımları 1871 yılında birliğini tamamlayan Almanya'nın tarih sahnesine çıkışına kadar devam etmiştir.

Sömürge savaşında diğer rakiplerine göre çok geride kalan Almanya, farklı bir strateji takip ederek bir dünya gücü (Weltmacht) olma yolunda Osmanlı Devleti ile yakın ve sıkı ilişkiler kurmuştur. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in tahta çıkışı ile birlikte Osmanlı-Alman yakınlaşması farklı bir boyuta taşınmıştır. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid ile yakın ilişki kuran Alman İmparatoru, bu süreçte İstanbul'u dokuz yıl arayla iki kez (1889 ve 1898) ziyaret etmiştir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 13 Ekim 1898 tarihinde başlayan ve yaklaşık bir ay süren ikinci ziyaretinin kapsamına sadece İstanbul değil Kudüs, Beyrut ve Şam da dahil olmuştur. Bir anlamda Müslüman bir devlet olan Osmanlı Devleti kontrolünde son haçlı seferine çıkan Alman İmparatoru, dünya kamuoyunun dikkatle takip ettiği ve atalarının gerçekleştirmiş olduğu seferlere göndermeler yaparak bir haçlı edasıyla Kudüs'e doğru yola çıkmıştır. Atalarının hatırasını canlandırmak ve kendi açısından da bu hazzı yaşayabilmek için onlar gibi at üstünde Kudüs kapılarına ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti himayesinde gerçekleştirdiği bu seyahati bir haçlı seferine dönüştüren Protestan mezhebine mensup II Wilhelm, Kudüs'te arazisi Sultan Abdülaziz tarafından bağışlanan ve Alman sermayesi ile inşa edilen Hz. İsa Kilisesi-Kurtarıcı Kilisesini (Erlöserkirche) resmî törenle açmıştır. Bütün Hıristiyanların imparatoru olduğu izlenimini vermek adına Kudüs'te bulunan ve Osmanlı Devleti tarafından Almanlara hediye edilen Hz. Meryem'in İstirahatgâhı'nı (La Dormition de la Sainte Vierge) da Katolik mezhebine bağışlamıştır. İmparator daha sonra Kudüs'ten ayrılarak Beyrut ve Şam'a da bir seyahat gerçekleştirmiştir. Şam'da bulunan Selahaddin Eyyubi türbesine tunçtan bir haç hediye ederek dünyadaki 300 milyon Müslümanın dostu olduğunu ilan ettiği meşhur konuşmasını burada yapmıştır. Dolayısıyla hak dinlere yönelik mesajlar içeren bu Kudüs gezisi, dünya kamuoyunda modern bir haçlı seferi algısı yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Almanya, Kudüs, II. Abdülhamid, Hıristiyan, Weltpolitik. •

* Bu çalışma, 8-10 Nisan 2016 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Selçuklular ve Haçlılar Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve özeti yayımlanan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, salihkis@yahoo.com

Gönderim Tarihi: 22.08.2017
Kabul Tarihi: 07.09.2017

Abstract

19.th century is an important period of time within the context of inter-governmental relations and European policy. In this century, Ottoman State followed a balance policy in its relationships with European States as a result of the bureaucratic contacts. Within the framework of this balance policy which Ottoman employed against the European states, it had to capitulate from time to time. During this process, the acquisitions of the UK, France and Russia from Ottoman continued until the emerging of Germany in the process of history after it completed its association in 1871.

Germany which fell behind in the war of colony when compared to the other rivals employed a different strategy and established affiliation and close relationships with Ottoman State on the way to become a world power (Weltmacht). When Wilhelm the 2.nd, German Emperor, ascended the throne; the intimacy between Ottoman and Germany acquired a different dimension. The German Emperor who established a close relationship with Abdulhamid the 2.nd, Ottoman Sultan visited İstanbul twice in nine years (in 1889 and 1898). The second trip of German Emperor Wilhelm the 2.nd which started on October the 13 1898 and lasted about a month not only included İstanbul but also Jerusalem, Beirut and Damascus. In a sense, the German Emperor who started the final crusade under the control of the Muslim Ottoman State set off for Jerusalem in the expression of a crusader through making references to the crusades conducted by his ancestors and whole world kept a close eye. He arrived at the doors of Jerusalem on horse in order to cherish the memory of his ancestors and experience that pleasure.

Wilhelm the 2.nd of the Protestant Church who turned this travel he conducted under the protection of Ottoman State into a crusade formally opened the Church of Jesus-the Church of Redeemer (Erlöserkirche) in Jerusalem on a land donated by the Abdulaziz the Sultan and funded by German capital. He also donated the Final Resting Place of the Virgin (La Dormition de la Sainte Vierge) located in Jerusalem and given to Germans as a present by Ottoman State; he aimed to give the impression of he was the emperor of all the Christians. Afterwards, the Emperor left Jerusalem and traveled to Beirut and Damascus. He gave a bronze crown to the tomb of Selahaddin Eyyubi in Damascus and made his famous speech there announcing he was the friend of 300 million Muslims all over the world. Thus, his travel to Jerusalem which contains messages towards divine religions created a perception of a modern crusade in the world public opinion.

Keywords

Ottoman State, Germany, Jerusalem, II. Abdülhamid, Christian, World Politics.

Giriş

Türk-Alman ilişkilerinin başlangıcı XV. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu ilişkiler Prusya, Avusturya ve Fransa üzerinden yürütülmüştür¹. Siyaset eksenli devletlerarası hukukun gereği olarak Avrupa ülkeleriyle temasların ötesinde Almanlarla münasebetlerde, XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki siyasî münasebetler 18 Ocak 1701 tarihinde başlamıştır. Karlofça Antlaşmasından sonra dış politikasına yeni bir anlayış getiren Osmanlı Devleti, bu tarihte Prusya kralı olan I. Frederich'in krallığını kutlamak amacıyla, Sultan II. Mustafa tarafından Asım Said Efendi başkanlığındaki 15 kişilik bir sefaret heyetini Berlin'e göndermiştir. Bu heyetin gidişi, iki devlet arasındaki münasebetlerin başlangıcını teşkil etmektedir².

İki devlet arasında başlayan siyasî ilişkiler Sultan III. Ahmed döneminde de devam etmiş ve 1721 yılında İstanbul'a gönderilen Prusya elçisi Johannes Jorgowsky ve 1739 yılında gönderilen Johann de Satler sayesinde daha da geliştirilmiştir³.

Avrupa'da 1756-1763 yılları arasında devam eden Yedi Yıl Savaşları esnasında Prusya'nın bir taraftan Fransız destekli Avusturya ordusuyla savaşması, diğer taraftan Rus ordusunun Berlin'i işgal etmesi Prusya Devleti'ni çok zor durumda bırakmıştır. Prusya Kralı II. Frederich'in Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi ve ittifak teklif etmesi üzerine Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Devleti bu ittifak teklifini hemen kabul etmemiş ancak 1761 yılının temmuz ayında Prusya ile bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamıştır⁴.

Osmanlı-Prusya arasındaki siyasî ilişkiler, Sultan III. Mustafa (1757-1774) döneminde Osmanlı ordusunun geliştirilmesine paralel olarak askerî alanda da gelişme kaydetmiştir. Özellikle askerî ilişkilerin temeli bir efsaneye dayandırılmasına⁵ rağmen Avrupa örnekli ordu modernizasyonunun önemli adımları bu dönemden itibaren atılmaya başlanmıştır⁶.

XVIII. yüzyılın sonunda Alman birliğini sağlamaya yönelik adımlar atan Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm, Avrupa'da güçlü müttefikler arayışı içerisindeydi. Bu süreçte Osmanlı Devleti ile ilişkilerini süratle geliştirerek ittifaka yönelmeyi başarmıştı. Tarafların yapmış olduğu 31 Ocak 1790 tarihli Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşması siyasî anlamda büyük bir öneme sahipti⁷. Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan bir devletle yapmış olduğu ilk ittifak antlaşması olması açısından kayda değer bir gelişmeydi. Bu gelişme ile ilişkiler hem Osmanlı hem de Prusya

¹ Rifat Önsoy, *Türkiye'deki Almanya 1914-1918*, Atlas Yayınları, Ankara 2004, s.9.

² Kemal Beydilli, *18. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983, s.13.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV. Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 232-233.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.234.

⁵ Bu efsaneye göre; astrolojiye meraklı olan Sultan III. Mustafa, Prusya Kralı II. Friedrich'ten Osmanlı ordusunun reform edilmesi için üç müneccim göndermesini rica etmişti. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.V, TTK Yayınları, Ankara 1995, s.343; Jehuda Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s.7.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s.479-480; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.80-83.

⁷ Veli Yılmaz, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul 1993, s.34. Tümgeneral von Knobelsdorff 1790 tarihli Osmanlı-Prusya İttifak Antlaşmasının imzalanmasına katkı sağlamak amacıyla İstanbul'a gönderilmişti.

açısından Hıristiyan ve Müslüman bir devletle birlikte hareket etmenin ne gibi dinî sakıncaları olup olmayacağı kaygılarının da ötesine geçmişti⁸.

Prusya'nın Osmanlı Devleti yanında hem Avusturya'ya hem de Rusya'ya karşı savaşa girmeyi ve özellikle Kırım'ı geri almayı taahhüt etmesi, antlaşmanın en önemli detaylarıydı⁹. Siyasî olarak başlatılan ikili ilişkiler, sonraki süreçte hüviyetini değiştirerek askerî mahiyette artarak devam etmişti. İttifak antlaşmasından sonra Osmanlı Sultanı III. Selim, orduda gerçekleştireceği önemli reformlar için Prusya'dan askerî uzmanlar göndermesi talebinde bulundu. Sultanın bu isteğine Prusya, 1798 yılında resmî görevle Prusyalı Albay von Götze'yi İstanbul'a göndererek olumlu yanıt vermişti¹⁰. Albay Götze, Osmanlı kara ordusunu Prusya sistemine göre düzenlemekle görevlendirilmesine rağmen daha çok danışman olarak çalışmış ve bazı incelemelerde bulunmuştu¹¹. Albay İstanbul'da bulunduğu süre içinde Nizam-ı Cedit'in öncülleri olan Osmanlı kara birliklerini denetledi. Ayrıca II. Mahmud döneminde Prusya'dan talep edilen subaylarla birlikte Osmanlı ordusunda görev yapan Alman uzmanların sayısında bir artış meydana gelmişti¹². II. Mahmud döneminden sonra da Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar ağırlıklı olarak orduda Alman ve Fransız uzmanların ve subayların istihdamı tercih edilmişti.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da "hasta adam"¹³ olarak kabul gören Osmanlı Devleti ile siyasî birliğini 1871 yılında tamamlayan Avrupa'nın genç imparatorluğu Almanya arasındaki ilişkiler bu dönemde özellikle II. Wilhelm'in tahta çıkmasıyla hız kazanmıştı. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid ile Alman Kaiser II. Wilhelm arasındaki şahsi dostluk, Osmanlı Devleti'nin denge siyasetinin¹⁴ bir argümanı olarak çok iyi kullanılmıştı. Almanya açısından ise ikili ilişkiler, Weltpolitik¹⁵ (Dünya Siyaseti) için Osmanlı coğrafyasında barışçıl yollarla nüfuz kazanmanın bir aracı olarak görülmüştü. Almanya'nın hem dünya siyasetinde yer edinmesinde hem de Osmanlı Devleti nezdinde nüfuzunu artırma girişiminde, Kudüs'te Erlöserkirche (Kurtarıcı Kilisesi/ Hz. İsa Kilisesi) isimli bir Protestan Kilisesi'nin inşası önemli fırsattı. Bu kilise, Alman Protestanlarını İngiliz himayesinden tamamen kurtaracaktı. Ayrıca Alman Katoliklerine de Kudüs'te bir arazi satın alınıp bağışlanarak onlar üzerindeki Fransız himayesi de kırılacaktı. Almanya İmparatoru II. Wilhelm, devletin birliğini sağladıktan sonra ülkesindeki Protestanların ve Katoliklerin tam hamiliğini üstlenmek ve zor durumdaki Osmanlı'yı ziyaret ederek güven sağlamak amacıyla 1889 ve 1898 yıllarında iki kez Osmanlı ülkesine gidecekti. Alman Kaiser, devlet menfaati gereği ortaya konulan bu amaçları gerçekleştirebilmek adına bir anlamda seyahatini bir hacı seferine dönüştürecekti.

⁸ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı, Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1984, s.45.

⁹ Cemal Kutay, *Türk-Alman Tarihi, Kader Bağı*, Ercan Holding, İstanbul 1986, s.24. Mehmed Reşid Efendi ile Elçi Baron Holstein arasında imzalanan 1790 Osmanlı-Prusya ittifak antlaşma maddeleri için bkz. Kemal Beydilli, *1790 İttifakı*, s.45-70.

¹⁰ Lothar Rathmann, *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, Çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul 2001, s.26-27; Cemal Kutay, *Kader Bağı*, s.23.

¹¹ Veli Yılmaz, *Türk-Alman İttifakı*, s.34.

¹² PA AA, *Preussen 1*, R3731, A11820, 8 Ekim 1898. Politisches Archiv Auswaertiges Amt devam eden dipnotlarda PA AA şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir.

¹³ Osmanlı Devleti için "Boğazdaki hasta adam" tabiri ilk kez Rus Çarı I. Nikola tarafından ifade edilmişti.

¹⁴ Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.254-255.

¹⁵ Gelişmiş bir Avrupa devleti olarak 1871 yılında siyasî birliğini sağladıktan sonra tarih sahnesine çıkan Almanya'nın, Weltpolitik/Dünya Siyaseti isimli projesi 18 Ocak 1896 tarihinde Kaiser II. Wilhelm tarafından ilan edilmiştir. Sonrasında da "güneşteki yerlerini" almak için batılı büyük devletlerle rekabete başladığını resmen bütün dünyaya duyurmuştur. Necmettin Alkan, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXXI, İstanbul 2008, s.11.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu Kudüs seyahatine geçmeden önce Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu hakkında birkaç tespit yaparak ilgili seyahatin hangi temeller üzerine inşa edildiği ortaya çıkarılmalıdır. Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar aslında siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerdi. Fakat bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dinî motif ise, sadece itici bir güçtü. Çünkü Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa'da yıllardan beri süre gelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sorunu mevcuttu. Avrupa toplumu üzerinde en büyük etkiye sahip bulunan kilise ise hem düzenin bozukluğuna çare aramakta hem de gittikçe artan kudretini Doğu'ya hâkim olmak hususunda kullanmak arzusunda idi. Bu hareketin başlamasına öncülük eden kilisenin yapılacak bir seferin sağlayacağı faydaları topluma yayarken, dinî motifleri ön planda kullanması gerekiyordu. Bu amaçla kilise, sefere katılacak olanların günahlarının affı ve elde edecekleri cennet ve mükâfatları dinî motifler kullanarak siyasî amacını gerçekleştirmek için kullanmıştı. Aynı şekilde Alman İmparatoru II. Wilhelm'de 1898 tarihinde gerçekleştirdiği Kudüs gezisinde dinî motifleri kullanarak İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı siyasî anlamda bir güç gösterisinde bulunuyordu¹⁶.

Avrupa Devletlerinin Kutsal Yerler olarak tabir ettiği Kudüs ve çevresinin Haçlı Seferlerinden sonra yeniden nasıl gündeme geldiğine bir göz atmak gerekecektir. Osmanlı Devleti'ni uzun bir süre (1831-1841) meşgul eden Mısır Sorunu sonrasında batılı devletlerin Haçlı seferlerinden sonra XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar gündemlerinden çıkardıkları kutsal toprakları (Kudüs) yeniden ön plana çıkarmıştı¹⁷. Aslında Kutsal Yerlerin gündeme taşınmasında Napolyon Bonapart'ın 1798 tarihinde Mısır'a çıkarma yapması etkili oldu. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmadan bir oldu bittiye getirdiği bu savaş sonrasında hem Mısır'ı hem de kutsal yerleri bir sorun olarak Avrupa'nın gündemine taşımıştı. Uluslararası bir sorun haline dönüştürülen Mısır Seferi sonrası, Osmanlı'yı uzun yıllar meşgul edecek bir problemin de temelini atmıştı. Sonrasında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ve Filistin'i idaresi, bu bölgelerde etkilerini artırmak isteyen Fransa ve Rusya'nın dikkatlerini bu noktalara yöneltmelerine sebep olmuştu. Bu devletlerin siyasî faaliyetleri neticesinde bölgede etkinliğini artırmak isteyen İngiltere 1838'de Kudüs'teki ilk daimî konsoloslukunu açmıştı. Avrupa'nın bir diğer Protestan devleti Prusya'nın dindar Kralı IV. Friedrich Wilhelm'in (1840-1861) girişimleri ve İngiltere'nin desteğiyle 1841'de Kudüs'te ilk kez bir Protestan Piskoposluğu kurulmuştu. Bu piskoposluğun kurulmasında "Londra Yahudi Cemiyeti" ve "Londra Misyoner Cemiyeti" isimli iki misyoner örgüt önemli rol oynamıştı¹⁸. Burada ayinler öğleden önce İngilizce öğleden sonra ise Almanca icra ediliyordu. İngiltere'nin dünya siyasetine yön veren gücünden dolayı piskoposluk, İngiliz Anglikan Kilisesi'nin himayesindeydi. Bu sebepten dolayı IV. Friedrich Wilhelm'in isteği, Kudüs'te bağımsız bir Alman Protestan Kilisesi'nin inşasıydı.

Prusya Kralı IV. Friedrich Wilhelm'in isteği, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılış törenine katılan Prusya veliahdı Friedrich Wilhelm (Almanya İmparatoru III. Friedrich)'in Kudüs'ü de ziyaret etmesiyle hayata geçmişti. Bu ziyaret aynı zamanda 1869 yılında asıl adı "Tempelgemeinde" olan Templer Cemiyeti'nin Filistin'e göç ettikleri tarihle kesişmişti¹⁹. Bu

¹⁶ BOA, Y.PRK.EŞA, No.30/79, 6 Ağustos 1898. Başbakanlık Osmanlı Arşivi devam eden dipnotlarda BOA şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir.

¹⁷ Kevser Topkar, *Templer ve Yahudiler, Osmanlı Filistin'inde Alman Kolonileri (1869-1917)*, Taş Mektep Yayınları, İstanbul 2015, s.27.

¹⁸ Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Çağlayan Matbaası, İzmir 2002, s.53.

¹⁹ Templer Cemiyeti, Alman Württemberg'li esnaf ve çiftçilerden oluşan ve kutsal topraklardaki Alman kolonizasyonunu başlatan Protestanlardı. Bu cemiyet, yaşanan Hristiyanlığın bozulduğuna inanıyordu. Bu sebeple sefeli Hristiyanlığı temsil ediyordu. Mim Kemal Öke, *Filistin Sorunu*, s.55; Kevser Topkar, *Templer ve Yahudiler*, s.71.

ziyarette dönemin Osmanlı Sultanı Abdülaziz ile yapılan görüşmeler sonucunda, önceden Johannes Tarikatı'nın hastanesine ev sahipliği yapan, eski Kudüs'ün merkezinde Muristan olarak adlandırılan arazinin batısı, burada gelişmekte olan Protestan cemaatine kilise yapılmak üzere, Prusya Krallığı'na hediye edilmişti²⁰. Böylece Müslümanlardan, Musevilerden, Katolik, Anglikan ve Doğu kiliselerinden sonra Alman Protestan Kilisesi de 1841'den itibaren bünyesinde ibadet ettikleri Anglikan Kilisesi'nden bağımsız olarak Kudüs'te temsil edilecekti²¹.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in tahta çıkışına kadar Kudüs'teki Alman Protestan Kilisesi için bir adım atılmadı. II. Wilhelm 1888 yılında tahta çıkmış ve ertesi yılda Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmişti. Bu ziyaret sırasında Sultan II. Abdülhamid ile Filistin'deki Alman Protestan cemaatinin durumunu ve 1869'da Prusya Krallığına hediye edilen arazide bir kilise kompleksinin inşa edilmesinin gerekliliğini görüşmüştü. Sultan II. Abdülhamid'in onayından sonra ilgili arazi üzerine bir kilise yapmak üzere 1889'da Evangelische Jerusalem-Stiftung (Protestan Kudüs Vakfı) kurulmuştu. Vakıfta gerekli paranın toplanması ve resmî işlemlerin başlamasından sonra 1893 yılında Reformasyon Günü'nde kilisenin ilk temel taşı konularak inşaat planlanmıştı. Kilisenin mimarı Prof. Friedrich Adler, mümkün mertebe inşaat alanı civarında Haçlı Seferleri döneminde yapılmış binaların kalıntılarını da kullanmayı amaçlamıştı. Gotik tarzda ve haç şeklinde tasarlanan kilise, şehrin en yüksek kulesine de sahip olacaktı²².

II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahati

Kudüs'te Alman Protestan Kilisesi'nin inşaatı 31 Ekim 1893 tarihinde Protestanlarca kutlanan Reformasyon Günü'nde başlamıştı. İnşaatın başlaması ile beraber kilisenin açılış tarihi de 31 Ekim olarak planlanmıştı. Hatta Alman İmparatoru II. Wilhelm kilisenin açılış törenine bizzat katılmak istediğini 1893 yılında ifade etmiş ve durum Alman yetkililer tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirilmişti²³. Bu süreçte, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Marschall von Bieberstein'in Yıldız Sarayı'ndaki resmî kabulde Alman Kaiser'inin 1898'de Kudüs'teki Alman Protestan Kilisesi'nin açılışına katılma arzusunu Sultan II. Abdülhamid'e söylemişti. Osmanlı sultanı ise bundan memnun olacağını ve her türlü hazırlığın yapılacağını büyükelçiye bildirmişti²⁴. Alman İmparatoru II. Wilhelm hem Kudüs'teki arazinin hediye edilmesine hem de Sultan II. Abdülhamid'in göstermiş olduğu iyi niyetine ve dostluğuna karşı şükranlarını sunmuştu²⁵. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ikinci Osmanlı gezisi haberi, dünya ve Avrupa

²⁰ Sultan Abdülaziz tarafından Almanlara Protestan Kilisesi için bağışlanan arazi ilk değildi. Yine Abdülaziz döneminde Tarabya'da bulunan bir arazi Prusya Krallığına hediye edilmişti. Bu arazi üzerinde inşası onun döneminde başlayan ve Sultan II. Abdülhamid döneminde bitirilen bina, Alman İmparatorluğu'nun yazlık sefarethanesi idi. BOA, Y.A. HUS, No.164/111, 2 Temmuz 1880.

²¹ Bayram Soy, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahati", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid-Kaiser II. Wilhelm*, Ed. İlon Bayraktar, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2009, s.143.

²² Bayram Soy, "Kudüs'teki Erlöserkirche'nin Açılışı: II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dinî Motifler", *Tarih ve Toplum*, S.6, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.120.

²³ BOA, Y.A. HUS, No.283/72, 4-5 Kasım 1983, lef 1, 3.

²⁴ Necmettin Alkan, "Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", s.15-16.

²⁵ BOA, Y.PRK.TŞF, No.1/23, 11 Mayıs 1896. Alman İmparatoru ayrıca bu seyahat için Sultan II. Abdülhamid'in bir masraf yapmamasını, İstanbul'da konaklamaları için daha önce kalmış oldukları Şale Köşkü'nün yeterli olacağını bildirmişti. Osmanlı maliyesinin içinde bulunduğu durumun farkında olduğunu ve yapılacak masrafların padişahu zor durumda bırakacağını da ayrıca ifade etmişti. İmparator, II. Abdülhamid'den sadece güvenlik konusunda bazı isteklerde bulunmuştu. BOA, Y.PRK.TŞF, No.5/50, 25 Ağustos 1898, lef 1. Bu seyahat Osmanlı hazinesine 30 milyon Frank'a mal olmuştu. Bu meblağ, Osmanlı bütçesinin 1/10'na tekabül etmektedir. François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul 2006, s.394-395.

kamuoyunda geniş bir yankı buldu²⁶. İkinci İstanbul ziyareti ile iki hükümdar arasındaki dostluğun ve iş birliğinin daha da artacağı üzerine haberler yapıldı²⁷.

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı'ya kesin bir seyahat gerçekleştireceğini ön görerek hazırlıklara aylar öncesinden başlanmasını emretti²⁸. Bu amaçla Alman İmparatoru II. Wilhelm ve maiyetinin seyahat esnasında gerek duyacakları her şeyin tedarik edilmesi için levazım müteahhitlerinden İskender Agop Bey ile bir kontrat yapılması dahi gündeme geldi. Fakat sonradan alınan bilgiler ışığında II. Wilhelm'in bu gezinin bütün masraflarının kendisi tarafından karşılanacağından dolayı bu girişimden vazgeçildi²⁹. İmparatorun, henüz gezi programı belli olmamakla birlikte, ilk kez 1889 yılında İstanbul'a gerçekleştirdiği seyahatten daha kapsamlı olacağı düşünüldü. Bu sebeple gezi güzergâhı üzerinde bulunması muhtemel noktaların yerel yöneticileri ile irtibata geçilerek eksiklikler saptandı³⁰. Eksikliklerin yanında bazı hazırlıklar da titizlikle yapıldı. Özellikle İmparatorun ve maiyetinin güvenlikleri hususu en hassas konulardan biriydi³¹. Bu sebeple seyahat süresi boyunca koruma görevinin yanında gezi güzergâhı üzerinde bulunan bütün noktaların³² asker, jandarma ve polis tarafından güvenlik altına alınması hususuna çok önem verildi³³. Seyahatin dışında Alman heyetinin şehirlerde yapacağı ziyaretler esnasında da güvenlik tedbirleri alınmıştı. Özellikle Kudüs sokaklarının dar olmasından dolayı buradaki hane sahiplerine, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in gezisi boyunca evlerine yabancı şahıs almamaları hususunda tehditkâr bir şekilde uyarılarda bulunulmuştu³⁴.

Alman İmparatoru II. Wilhelm ve maiyetinin Osmanlı Devleti'ne gerçekleştireceği seyahat programı ağustos ayında kesinleşti. Bu gezi yaklaşık iki ay sürecek ve İstanbul-Filistin-Suriye ve Mısır'ı kapsayacaktı³⁵. Alman İmparatorluğu, bu gezi için Cook Kumpanyası (Thomas Cook and Son) isimli bir seyahat acentesi ile sözleşme imzaladı. Kumpanya, bu gezide gerekli olan araba, hayvan, çadır ve diğer herşeyi karşılayacaktı³⁶. Bu geziye Alman İmparatoru ve İmparatoriçesinin yanı sıra Hariciye Nazırı Kont Bülow, harbiye, bahriye, ticaret ve maarif nezaretine mensup şahıslar ile imparatorun 16 süvari askerî ile birlikte toplam 88 kişi

²⁶ PA AA, *Preussen 1*, R3730, A9766, 20 Ağustos 1898; İlon Bayraktar, "Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeler", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010, s.60.

²⁷ PA AA, *Preussen 1*, R3730, A10156, 31 Ağustos 1898.

²⁸ Alınan bazı önlemler şunlardır: 1-Kudüs sokaklarının tamir edilmesi, 2-Zeytindağı'na yeni bir araba yolu yapılması, 3-Mescid-i Aksa'nın tamiri için 7.000 lira bütçe ayrılması, 4-Yafa-Kudüs şimendifer kumpanyasına üç adet salon vagonu sipariş edilmesi, 5-Hayfa'ya yeni bir iskele inşası, 6-Alman İmparatoru ve maiyeti için İstanbul'dan araba ve hayvan gönderilmesi, 7-İmparatoru karşılamak ve güvenliğini sağlamak üzere Ertuğrul Alay'ından 600 askerin Kudüs'e gönderilmesi, 8- Bu işlere nezaret etmek üzere Miralay Abdürrahim Bey'in Kudüs'te görevlendirilmesi. BOA, *Y.PRK.TKM*, No.41/2, 19 Eylül 1898, lef 2.

²⁹ BOA, *Y.PRK.TŞF*, No.5/50, 25 Ağustos 1898, lef 5.

³⁰ Alman İmparatoru'nun Osmanlı'ya seyahat etmesi halinde kesinlikle Kudüs'e uğrayacağı hesap edilerek buradaki eksiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Kudüs Mutasarrıfı Mehmed Tevfik Bey'e gönderilen ve 15 sorudan oluşan belgenin içeriği de bu eksiklikleri tespit etmeye yöneliktir. BOA, *Y.PRK.TŞF*, No.5/25, 28 Şubat 1898, lef 1-3.

³¹ Alman imparatorunun güvenliğini sağlamak üzere İstanbul'dan hafif süvari Ertuğrul Alayından ümera ve zabitanla beraber 543 asker ve 536 binek hayvanı 12 Ekim 1898 tarihinde Mekke ve Medine vapurları ile Kudüs'e gönderilmişti. BOA, *Y.PRK.ASK*, No.145/1, 12 Ekim 1898, lef 1.

³² BOA, *Y.EE, d*, No.878, 17 Ekim 1898, lef 7.

³³ BOA, *Y.PRK.ASK*, No.138/36, 21 Mayıs 1898; BOA, *Y.PRK.MYD*, No.21/86, 27 Ekim 1898.

³⁴ BOA, *Y.EE, d*, No.878, 26 Ekim 1898, lef 13.

³⁵ PA AA, *Preussen 1*, R3731, A11635, 8 Ekim 1898.

³⁶ BOA, *Y.PRK.UM*, No.43/92, 28 Ağustos 1898. Cook Kumpanyası, Alman İmparatorunun ve maiyetinin Kudüs gezisinde kullanmaları için iskelelere çıkaracağı arabaların ve hayvanların gümrük resminden muaf olmasını Osmanlı Devleti'nden talep etmişti. BOA, *Y.PRK.BŞK*, No.57/95, 8 Ekim 1898; BOA, *Y.EE, d*, No.878, 20 Ekim 1898, lef 8.

katılacaktı³⁷. İmparator ve maiyeti, 12 Ekim 1898 tarihinde Berlin'den hareketle Venedik'e kadar trenle gidecek ve orada Hohenzollern yatına geçeceklerdi. Hella ve Herta³⁸ isimli iki Alman savaş gemisi eşliğinde deniz yolu ile İstanbul'a 17 Ekim 1898 tarihinde ulaşılacaktı. İmparator ve maiyeti, dört gün İstanbul'da konakladıktan sonra 26 Ekim 1898 tarihinde sabah Hayfa'da olacaktı. Aynı gün arabalarla Yafa'ya gidilecek ve 28 Ekim 1898 tarihinde arabalarla Kudüs'e hareket edilecekti. İmparator ve beraberindekiler 29 Ekim 1898 tarihinde saat 1'de Kudüs'e ulaşacaklardı. Ertesi gün sabah kahvaltısından sonra Kudüs'e girilecek ve doğruca Kamame Kilisesi'ne gidilecekti. Buradaki ayine katılacak heyetin aynı gün açılışı yapılacak kiliseyi önceden görmesi ve burada da bir ayine katılmaları planlanmıştı. Alman İmparatoru ve maiyeti 31 Ekim 1898 tarihinde Alman Protestan Kilisesi (Erlöserkirche)'nin resmî açılışından sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından Alman Kaiser'i II. Wilhelm'e hediye edilen Hz. Meryem İstirahatgâhı (La Dormition de la Sainte Vierge) olan araziye gidilecekti. Hemen sonrasında arazinin yakınlarında bulunan Hz. Davut Peygamberin türbesi ve etrafında bulunan kutsal mekanlar ziyaret edilecekti. 1 Kasım 1898 tarihinde ise Zeytindağı'na gidilecek ve buradaki Milad-ı İsa Kilisesi'nde bir ayin gerçekleştirilecekti. Alman heyeti, 2-4 Kasım 1898 tarihlerinde Kudüs'te bulunan üç dine ait kutsal mekanları ziyaret edeceklerdi. Daha sonra 5 Kasım 1899 tarihinde tren yolu ile Yafa'ya gidilecek ve aynı gün hava müsait olursa Hayfa'ya kara yoluyla ulaşım sağlandıktan sonra burada bekleyen Hohenzollern yatında konaklanacaktı. Alman İmparatoru ve maiyeti 9 Kasım 1898 tarihine kadar Hayfa civarında bulunan Taburdağı, Nasriyye ve Taberiye ziyaret edilecekti³⁹. Hohenzollern yatı ve beraberindeki iki savaş gemisi eşliğinde 10 Kasım 1898 tarihinde Beyrut'a ve ertesi gün de Şam'a bir gezi düzenlenecekti⁴⁰. Şam'dan geri dönüşte Baalbek Harabeleri gezilecek⁴¹ ve Beyrut'a 16 Kasım 1898 tarihinde dönülecekti. Hemen akabinde 10 günlük Mısır seyahatine çıkılacaktı⁴². Fakat İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen Faşoda Krizi'nden dolayı Alman İmparator II. Wilhelm, Mısır gezisini iptal etmek zorunda kalmıştı. İmparator ve maiyeti uzun bir yolculuktan sonra 26 Kasım 1898 tarihinde Berlin'e ulaşacaklardı.

Alman İmparatoru Kudüs'te

Berlin'den 13 Ekim 1898 tarihinde yola çıkan II. Wilhelm ve maiyeti, Venedik'e kadar trenle oradan İstanbul'a da Hohenzollern yatıyla seyahat etmişlerdi⁴³. Alman heyeti, 17 Ekim 1898 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan giriş yaparak Osmanlı tarafından top atışlarıyla selamlanmıştı⁴⁴. Alman İmparatoru ve maiyeti, Berlin eski Sefiri ve Hariciye Nazırı Said Paşa, Turhan Paşa, Şakir Paşa, Kamphövener Paşa, Mehmed Ali Paşa, Abdurrahman Paşa, Mazhar Paşa, Berlin Sefiri Tevfik Paşa ve İbrahim Bey'den oluşan Osmanlı heyeti tarafından karşılandı⁴⁵. Alman İmparatoru II. Wilhelm ve beraberindekiler 18 Ekim 1898 tarihinde İstanbul'a geldiler. Bu heyet, sabah saatlerinde Dolmabahçe Sarayı'nda bizzat II. Abdülhamid

³⁷ BOA, Y.A.HUS, No.389/95, 8 Ekim 1898, lef 1. Alman İmparatorunun maiyetinde olan ve bu gezinin her anının kayıt altına alınması için Sultan II. Abdülhamid tarafından görevlendirilen bir fotoğrafçı da bulunmaktaydı. Sultanın saray fotoğrafçısı olan ve İstanbul'daki "Febüs Fotoğrafhanesi" sahibi Bogos Tarkulyan "Pol" veya Febüs Efendi olarak bilinen bu fotoğrafçı bu gezi boyunca imparatorun bütün seyahatini fotoğraflamıştı. Engin Özendes, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık (1839-1919)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.175.

³⁸ Ö. Kürşad Karacagil, "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C.XXIV, S.2, İstanbul 2014, s.86.

³⁹ BOA, Y.PRK.TKM, No.41/2, 22 Ağustos 1898, lef 1.

⁴⁰ BOA, Y.EE, d, No.878, 25 Ekim 1898, lef 10.

⁴¹ BOA, Y.EE, d, No.878, 21 Ekim 1898, lef 9.

⁴² BOA, Y.PRK.TKM, No.41/2, 19 Eylül 1898, lef 2.

⁴³ PA AA, *Preussen 1*, R3730, A9779, 20 Ağustos 1898.

⁴⁴ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11942, 17 Ekim 1898.

⁴⁵ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11999, 19 Ekim 1898; Necmettin Alkan, "Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", s.18.

tarafından karşılandı⁴⁶. Dört günlük İstanbul ziyaretinden sonra 22 Ekim 1898 tarihinde İstanbul'dan ayrılan⁴⁷ heyet, dört günlük deniz yolculuğundan sonra 26 Ekim'de Hayfa Limanı'na ulaştı⁴⁸. Burada Alman İmparatoru ve maiyeti için çok büyük bir karşılama töreni düzenlendi⁴⁹. İmparator tarafından Alman Konsolosluğu'nda yerel yöneticiler ve cemaat temsilcileri kabul edildi. Hayfa'dan 26 Ekim 1898 tarihinde otomobil, at ve at arabaları tercih edilerek Kudüs'e bir yolculuk gerçekleştirildi. Hayfa-Kudüs arasında bir demiryolu mevcut olmasına rağmen Alman İmparatoru II. Wilhelm, Haçlı Seferlerini gerçekleştiren ataları gibi bu mesafeyi (Yafa-Kudüs), bütün olumsuz yol şartlarına⁵⁰ rağmen, at üzerinde kat etmeyi istemişti⁵¹. Bu seyahat, Kudüs'te bir Alman Protestan Kilisesi'nin açılışı için gerçekleştiriliyor olsa da bir Haçlı Seferi edasında yapıyordu.

Alman İmparatoru'nun kutsal yerleri kapsayan bu seyahatine 138 Osmanlı memuru ve görevlisi ile 600 asker refakat etti⁵². II. Wilhelm'e mihmandarlık yapmak üzere Osmanlı Müşiri Mehmet Şakir Paşa görevlendirildi. Paşa, İstanbul-Hayfa deniz yolculuğu haricinde gezi süresince Alman İmparatoruna eşlik etti⁵³.

Alman İmparatoru ve maiyeti, 27 Ekim 1898 tarihinde Hayfa-Kudüs arasında ve Yafa yakınlarında bulunan Caesarea kalıntılarını gezdi. Yakın mesafede bulunan Burj isimli mevkide bir mola verilerek gece burada kurulan çadırlarda konaklayarak geçirildi⁵⁴. Kafile, Yafa yakınlarındaki Sarona⁵⁵ Alman yerleşimini ziyaret ederek bir gece de burada konakladı⁵⁶.

Osmanlı Devleti, Alman İmparatoru II. Wilhelm Kudüs'e girişinden önce bazı tedbirler almıştı. Şehrin girişinden itibaren imparatorun geçeceği yol güzergâhının her iki tarafına iki tabur asker duracak ve bu yolla bağlantılı bütün sokak başları kontrol altına alınacaktı. II. Wilhelm'in şehre girişinden itibaren Yafa kapısından Kamame Kilisesi'ne kadar olan bütün sokak başlarına Osmanlı askerleri tarafından toprak konulacaktı. Kamame Kilisesi kapısından imparatorun bulunduğu mevkiye kadar olan yol Ertuğrul Alayı'nın kontrolünde olacaktı. Yafa kapısından itibaren güzergâh olarak belirlenen yollar askerler ve Almanların ikamet edeceği oteller ise polisler tarafından kontrol altına alınacaktı. Özellikle otel sahiplerine, müşterilerinin haricinde yabancı şahısların binalara alınmaması gerektiği ifade edilecekti. Cemaatlere ait kutsal yerler ve civarında bulunan hane ve arsaların güvenliğinden yine kendileri sorumlu tutulacaktı. Alman Protestan Kilisesi'nin bulunduğu bölgedeki boş arsa ve evler aynı gün akşama kadar polis gözetiminde tutulacaktı. İmparatorun Kamame Kilisesi'ne girişlerinden

⁴⁶ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11999, 19 Ekim 1898; PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12000, 19 Ekim 1898; Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s.324; İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.96.

⁴⁷ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12106, 22 Ekim 1898.

⁴⁸ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11335, 26 Ekim 1898; PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12336, 28 Ekim 1898.

⁴⁹ II. Wilhelm ve maiyetini Hayfa, Yafa ve Kudüs'te görkemli törenlerle karşılamak isteyen Filistin Alman Cemaati, gösterilerde kullanılmak üzere Avrupa'dan sipariş edilen havai fişek ve bilumum şenlik malzemesinin Osmanlı gümrüklerinden bedelsiz olarak geçirilmesini talep etmiş ve bu istek devlet adamları tarafından olumlu karşılanmıştır. BOA, *Y.A.HUS*, No.388/87, 12 Eylül 1898, lef 1-2.

⁵⁰ BOA, *Y.EE, d*, No.878, 26 Ekim 1898, lef 11. Özellikle Hayfa-Yafa yolu tamamen kumlu olup, arabaların tekerleri kuma battığından dolayı seyahat sıkıntılı geçmiştir.

⁵¹ PA AA, *Preussen 1*, R3730, A9779, 20 Ağustos 1898.

⁵² Necmettin Alkan, "Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", s.28.

⁵³ Ö. Kürşad Karacaçıl, "II. Wilhelm'in Ziyareti", s.79.

⁵⁴ BOA, *Y.EE*, No. 81/3, lef 1.

⁵⁵ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12337, 28 Ekim 1898. Yafa'nın kuzeyinde bulunan Alman kolonisi Sarona 1871 yılında kurulmuştur. Muhammed Refik-Mehmet Behçet, *Beyrut Vilayeti, I Cenuk Kısmı*, Beyrut Vilayet Matbaası, 1333/1335, s.248.

⁵⁶ PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12374, 29 Ekim 1898.

önce cemaatten hiç kimsenin mabede alınmamasına özen gösterilecekti. Dolayısıyla bu tedbirler, halkla imparator arasında bir set oluşturmak için değil bilakis her iki tarafın güvenliğini sağlamak amacıyla alınacaktı⁵⁷.

İmparator ve beraberindekiler 29 Ekim 1898 tarihinde Kudüs'e ulaştılar⁵⁸. Ancak eski bir İslam geleneğine göre, şehrin ana kapısından sadece burayı fetheden hükümdar at sırtında girebilirdi. Bu sorunu aşmak için Yafa kapısının yanına surda bir gedik açılmış, imparator atlı olarak bir haçlı komutanı edasıyla buradan içeri girmişti. Yafa kapısının hemen ardında bir zafer takı yapılmış ve Yahudi mahallesinde ise ayrı bir tak yapılarak üzerine "hoş geldiniz" levhaları eklenmişti⁵⁹.

Alman Kaiser'i ve maiyeti, şehre girdikten sonra yürüyerek Kamame (Kutsal Mezar) Kilisesi'ne gittiler. Heyeti Katolik cemaatinin başı Kardinal Piavi karşıladı⁶⁰. Ortodoks Patriği Damianos ile Ermeni Patriği Vehabedyan ve Franziskan rahipleri imparatoru kilisenin içinde karşıladılar⁶¹. İmparatora İtalyanca bir karşılama merasimi düzenlediler. Kutsal Mezar Kilisesi'nin ziyaret edilmesi kiliseler açısından çok önemliydi. Böylece II. Wilhelm hem batı hem de doğu kiliselerini onurlandırmış oluyordu. II. Wilhelm ve beraberindekiler, bu ziyaretten sonra hemen güneyde bulunan Alman Protestan Kilisesi Erlöserkirche'ye gittiler. İmparator II. Wilhelm, şapelin önünde bu kilisenin Filistin'deki Protestanlar ile Alman Protestanları açısından önemini belirten kısa bir konuşma yaptı⁶². Ancak Filistin'deki durumdan hiç hoşnut kalmamış olan II. Wilhelm, "Sadece lafla Doğu'da hiçbir şey yapılamaz. Burada söz işe yaramaz, icraat gerekir. Umarım Protestanların, özellikle de sizin, yapacağı işlerle inancımızın hakikatleri güçlendirilir" demişti⁶³.

İmparator ve beraberindeki heyet, 30 Ekim 1898 tarihinde çoğunluğu Hıristiyan olan Beytüllahm'i ziyaret etti. Grup burada coşkuyla karşılandı ve hemen sonrasında kilise de bir ayin düzenlendi. Kudüs'e dönüşte bir Templer kolonisi olan Rephaim ziyaret edildi⁶⁴. Öğleden sonra ise, Zeytindağı'ndaki Rus Manastırı'nda bir ayin yapıldı⁶⁵. II. Wilhelm, bir haçlı komutanı edasıyla ve onların dostu olduğunu gösterircesine, her mezhebe uğruyor ve onların gönlünü alıyordu. Alman Weltpolitik'ine hizmet için dinî hassasiyetler kullanılarak bir haçlı seferi algısı oluşturuluyordu.

Kudüs gezisinin en önemli aşaması 31 Ekim 1898 tarihinde Erlöserkirche'nin açılış merasimi idi⁶⁶. İki farklı ziyaret alayı oluşturulmuştu. Biri çadır bölgesinden hareket eden II. Wilhelm ile maiyeti, diğeri ise Fast-Lloyd Oteli önünde toplanarak mabede hareket eden kilise heyetleriydi. İmparator II. Wilhelm modern bir haçlı komutanı edasıyla Alman Hassa Birliği üniformasıyla, tepesinde kartal figürlü altın tolgası ve parıldayan altın-gümüş karışımı zirhıyla

⁵⁷ BOA, Y.EE, d, No.878, 26 Ekim 1898, lef 13.

⁵⁸ PA AA, Preussen 1, R3732, A12395, 29 Ekim 1898.

⁵⁹ Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Kudüs'e gireceği Yafa kapısına bir İtalyan şirketine 500 Fransız lirasına mâl olan iki zafer takı yaptırılmıştı. Bu zafer takının dış tarafına Almanca diğer üç tarafına da Türkçe uygun ifadeler yazılmıştı. Ayrıca yol boyu, zafer takından önce ve sonra olmak üzere Osmanlı-Alman bayrakları ve armaları ile süslenmişti. BOA, Y.PRK.UM, No.43/23, 18 Ağustos 1898, lef 3; Necmettin Alkan, "Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", s.30-31.

⁶⁰ II. Wilhelm Katolik Almanları kazanmak adına Kardinal Piavi'ye birinci rütbeden Kırmızı Kartal Nişanı vermiştir. PA AA, Preussen 1, R3732, A12421, 30 Ekim 1898.

⁶¹ PA AA, Preussen 1, R3732, A12456, 30 Ekim 1898.

⁶² BOA, Y.PRK.HR, No.26/59, 4 Kasım 1898, lef 1; PA AA, Preussen 1, R3732, A12492, 31 Ekim 1898.

⁶³ PA AA, Preussen 1, R3732, A12496, 31 Ekim 1898.

⁶⁴ PA AA, Preussen 1, R3733, A12592, A12593, 2 Kasım 1898.

⁶⁵ BOA, Y.PRK.UM, No.44/8, 30 Ekim 1898.

⁶⁶ PA AA, Preussen 1, R3733, A12561, 1 Kasım 1898. Ayrıntılı bilgi için bk. Ek I-II.

en önde bulunuyordu. II. Wilhelm, eşi Augusta Victoria ile maiyeti açılışın ve anahtar teslimin yapılacağı kilisenin batı kapısına gelmişlerdi. Büyük bir kalabalığın önünde kısa bir anahtar teslim töreninden sonra Kaiser ve açılışa katılan heyet, ilahiler eşliğinde kilisenin içine girmişlerdi⁶⁷. Kilisede, Kaiser II. Wilhelm resmî programda olmayan bir konuşma gerçekleştirdi. Bu konuşmada, Kudüs'te bir kilise yaptırmasına fırsat verdiği için tanrıya şükrediyor, atalarının arzusunu gerçekleştirmekten duyduğu memnuniyeti ifade ediyor ve Hristiyan inancına yapılan ve yapılması gerekenleri anlatan manevi bir üslupla devam ederek sonucu bir dua ile tamamlıyordu. Artık Alman İmparatoru II. Wilhelm, atalarının arzusunu yerine getirmiş olmanın ve hanedanının mensup olduğu Protestanlığı onurlandırmanın verdiği bir haçlı gururuyula seferine devam edebilirdi.

Alman Protestan Kilisesi'nin açılışından hemen sonra Filistin Alman Cemaati tarafından 120.000 Frank bedelle satın alınmak⁶⁸ istenen ve sonraki süreçte Osmanlı Devleti tarafından satın alınarak Alman Kaiser'i II. Wilhelm'e hediye edilen⁶⁹ Hz. Meryem'in İstirahatgâhu ziyaret edildi⁷⁰. Bir tören havasında gerçekleştirilen bu ziyaret, mızık ve Alman bahriye askerlerinin selamlamaları ile başladı. Bu karşılama töreninden sonra Alman İmparatoru II. Wilhelm, burada Almanca bir konuşma yaptı. Konuşmasında, 29 yıl önce Osmanlı Sultanı Abdülaziz'in pederlerine ihsan buyurdıkları arazide bugün Alman Protestan Kilisesi'nin bulunduğunu ve resmî açılışını yaptığını, Sultan II. Abdülhamid'in de Türk-Alman dostluğunun bir nişanesi olarak kendilerine hediye edilen bu araziye Katolik Alman Cemaati'ne hediye ettiğini⁷¹ ve Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne bu ihsanlarından dolayı ilelebet müteşekkireceğini ifade etti⁷². Bu konuşmadan sonra mızık tarafından Alman Marşı icra edilirken arazinin tam ortasına bir Alman bayrağı dikildi⁷³. İcra edilen marş, Sultan II. Abdülhamid'e bir teşekkür nişanesi

⁶⁷ PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13342, 31 Ekim 1898; BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/100, 31 Ekim 1898. Kilise'nin açılış töreni programı için bk. Ek III.

⁶⁸ BOA, *Y.PRK.UM*, No.43/93, 30 Ağustos 1898; BOA, *Y.A. RES*, No.96/9, 26 Ekim 1898.

⁶⁹ BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/41, 12 Eylül 1898; BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/60, 24 Eylül 1898; BOA, *Y.A.HUS*, No.389/111, 3 Ekim 1898, lef 3; BOA, *Y.A. HUS*, No.391/85, 3 Aralık 1898; BOA, *Y.MTV*, No.184/88, 5 Aralık 1898; BOA, *Y.A.HUS*, No.391/85, 7 Aralık 1898, lef 1. Almanlar tarafından istenilen bu arazinin bir aile vakfına aidiyeti ve satılmasının caiz olmamasından dolayı görüşmeler çok uzun sürmüştü. BOA, *Y.A.HUS*, No.389/111, 7 Ekim 1898, lef 2. Hatta Osmanlı devlet adamları arazinin satılması halinde üzerine kesinlikle kilise yapılacağını ifade ettiler. Bu sebeple arazi üzerinde ziraat yapıldığı ve sahibinin de orada olmadığı bahanesiyle satışına engel olunması fikrini öne sürdüler. BOA, *Y.A. RES*, No.97/20, 30 Kasım 1898, lef 2-3. Bu arazi her ne kadar Alman İmparatoruna hediye edilmişse de Kudüs Şer'i Mahkemesi'nden satış ilamı çıkarılmıştır. BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.32/86, tarihsiz. BOA, *Y.A. RES*, No.97/20, 4 Ocak 1899, lef 1. Sonraki süreçte bu arazinin üzerine Katolik Kilisesi inşa edileceğinden mevcut arsanın genişletilmesi için etrafında bulunan Amerikan Protestan Mezarlığı'nın satın alınması dahi gündeme gelmiştir.

⁷⁰ BOA, *Y.PRK.PT*, No.18/77, 30 Ekim 1898; Katolik cemaatinin önderi Kardinal Piavi başta olmak üzere Kudüs'teki dinî liderlerin tam katılım sağladığı bu ziyarette II. Wilhelm, Osmanlı sultanları Abdülaziz ve II. Abdülhamid'e şükranlarını tekrar sunarak uzun bir konuşma gerçekleştirdi. PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12582, 1 Kasım 1898.

⁷¹ BOA, *Y.PRK.PT*, No.18/102, 10 Kasım 1898. II. Wilhelm, Hz. Meryem'in İstirahatgâhu'nı Alman Katolik cemaatine hediye ettiğini Papa'ya ve İngiltere'ye çektiği telgraflar ile haber vermişti. Sonraki süreçte Alman İmparatoru kendisine hediye edilen arazi üzerine bir Katolik Kilisesi inşa etmek istediğini Osmanlı Devleti'ne bildirmişti. Şuray-ı Devlet Mülkiye Dairesi'nde hazırlanan mazbata Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülerek kilisenin yapılmasına ruhsat verilmişti. BOA, *Y.A.HUS*, No.411/31, 6 Ekim 1900. Bu belgede, yapılacak Alman Katolik Kilisesi'nin ayrıntılı planları mevcuttur. BOA, *Y.A.RES*, No.111/30, 20 Mart 1901, lef 1; BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/114, 19 Kasım 1898, lef 4; PA AA, *Preussen 1*, R3730, A10652, 15 Eylül 1898; François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, s.395.

⁷² BOA, *Y.PRK.MYD*, No.21/89, 31 Ekim 1898, lef 1-2.

⁷³ Mehmet Tevfik Biren, *II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C. I, Yay. Haz. F. Reza Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul 1993, s.130.

olarak itham edildi. Alman İmparatoru, Kudüs'e gelmelerinin bir hatırası olarak Alman bahriye askerlerine madalyalarını takdim ederek törene son verdi⁷⁴.

Hız. Meryem'in İstirahatgâhı'ndan hemen sonra heyet, yakında bulunan Hız. Davud Peygamberin mezarını ve diğer kutsal mekanları ziyaret etti⁷⁵. Ermeni Patrikhanesi'nin önünden geçerken Patrik Artin Efendi ve rahipleri tarafından karşılanan heyet, "Sarp Agop Ermeni Kilisesi"ne⁷⁶ davet edildi ve kendilerine bina içinde resmî bir karşılama töreni yapıldı⁷⁷. Patrikhaneden sonra Kudüs'ün diğer mekanlarını gezen II. Wilhelm, önemli bir noktada bulunan Edhemiye Tepesi'ne (Golgotha Tepesi) bir bahçe yaptırmak istemiştir⁷⁸. Fakat refakatinde bulunan Suriye Valisi Nazım Paşa, bu mevkiinin Müslümanlara ait bir mezarlık olduğunu, bahçe yapılması halinde olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade ederek imparatoru bu fikrinden vazgeçirmiştir⁷⁹.

Alman İmparatoru ve maiyeti 1 Kasım 1898 tarihinde Kudüs ve civarını, Zeytindağı'nı ve buralarda bulunan okul, hastane ve yetimhaneleri gezdi⁸⁰. Ertesi gün Kudüs ve civarında bulunan İslam dinine ait kutsal yerlerin ziyaretine ayrıldı. Mescid-i Aksa, Kubbetü's-Sahra (Hız. Ömer Cami) ziyareti sırasında II. Wilhelm'e Kudüs Müftüsü, Suriye Valisi, Hıristiyan cemaatlerin dinî liderleri ve diğer yerel yöneticiler eşlik etmişlerdi⁸¹.

Alman İmparatorunun ve maiyetindekilerinin 3 Kasım akşam üzeri Erlöserkirche'de yapılan son ayından sonra Kudüs programı sona ermişti. Ertesi gün yani 4 Kasım 1898 tarihinde Kudüs'ten ayrılan kabile Hayfa'ya doğru, bu sefer modern imkanlar kullanılarak, trenle bir seyahat gerçekleştirdi⁸². Hayfa'dan da Beyrut'a geçildi⁸³. Burada imparator ve maiyetine muazzam bir karşılama töreni düzenlendi⁸⁴. Resmî temasların ardından yapılan ziyaretlerle birlikte buradan Şam'a geçildi⁸⁵. Kabile, Şam'a doğru yolculukta, Muallaka Kasabası'nda Suriye Valisi Nazım Paşa ve beraberindeki mülki ve askerî erkan tarafından karşılandı. Alman İmparatoru ve beraberindekilerin Şam'a girişleri akşam üzeri gerçekleşti. Bu karşılama için Şam'ın her tarafı süslenmişti ve şehirde müthiş bir coşku hakimdi⁸⁶. Şam Belediyesi tarafından İmparatorun şerefine verilen akşam yemeğinde, Alman Kaiser bütün bu karşılama töreninden ve şehrin durumdan öyle etkilenmişti ki o meşhur konuşmasını da bu yemek esnasında yaptı⁸⁷. Kaiser yemekte ayağa kalkarak eşi Agusta Victoria ve kendi adına bu coşkulu karşılama için teşekkür etti. Düşmanlarına bile şövalyelik ruhunu öğreten, bütün zamanların en civanmert hükümdarı Selahaddin Eyyubi'nin yattığı şehirde olmaktan duyduğu bahtiyarlığı dile getirdikten sonra, şunları söyledi: "Sultan II. Abdülhamid'e, gösterdiği bu misafirperverliğe teşekkür etme imkânı bulduğumdan dolayı mutluyum. Majesteleri sultan ve halifelerine saygı

⁷⁴ BOA, Y.PRK.MYD, No.21/89, 31 Ekim 1898, lef 4-6.

⁷⁵ PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12594, 2 Kasım 1898.

⁷⁶ BOA, Y.PRK.HR, No.26/59, 4 Kasım 1898, lef 3.

⁷⁷ BOA, Y.PRK.MYD, No.21/89, 31 Ekim 1898, lef 2-3.

⁷⁸ PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12677, 3 Kasım 1898; Mehmet Tevfik Biren, *Hatıralar*, C. I, s.132.

⁷⁹ BOA, Y.PRK.UIM, No.44/23, 3 Kasım 1898.

⁸⁰ BOA, Y.PRK.PT, No.18/94, 15 Kasım 1898, lef 1-2.

⁸¹ Hız. Ömer Camisine gitmek için Şam kapısını kullanan İmparator ve imparatoriçeyi, baş imam Şeyhül Renaf karşıladı. BOA, Y.PRK.PT, No.18/91, 3 Kasım 1898; BOA, Y.PRK.PT, No.18/93, 2 Kasım 1898; PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12624, 2 Kasım 1898.

⁸² PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12710, 4 Kasım 1898.

⁸³ BOA, Y.EE, d, No.878, 12 Kasım 1898, lef 19.

⁸⁴ PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12852, 7 Kasım 1898.

⁸⁵ PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12858, 8 Kasım 1898.

⁸⁶ Alman İmparatoru ve maiyetini, Şam'da yüz bine yakın bir kalabalık karşılamıştı. PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12878, 8 Kasım 1898.

⁸⁷ Mehmet Tevfik Biren, *Hatıralar*, C. I, s.135.

duyan yeryüzündeki 300 milyon Müslüman, şundan emin olabilirler ki; Alman Kaiser'i her zaman onların dostu olacaktır."⁸⁸ II. Wilhelm, bu konuşmayı şahsen değil de Alman İmparatoru adına yapması, kendisinden sonra gelecek Alman imparatorlarının da Osmanlı'yı hep dost ve müttefik olarak göreceklarine işaret etmektedir. Sultan II. Abdülhamid, hiç kuşkusuz II. Wilhelm'in bu konuşmasından çok memnun olmuştu. İstanbul'da bulunan Alman misyon şeflerini huzura kabulünde, Alman İmparatorunun bu demecinin kendisi ve devleti adına çok önemli olduğunu ifade etmişti.

Şam'daki ikinci gününde Alman İmparatoru, Selahaddin Eyyubi'nin türbesine bir demet çiçek göndererek sadece Hıristiyanlara değil aynı zamanda Müslümanlara da saygı duyduğunu ve hürmet ettiğini açıkça göstermiştir⁸⁹. Bu saygısını ölümsüzleştirmek için de daha sonraki süreçte bu türbeye kalıcı bir hediye göndermiştir. Bu hediye tunçtan bir çiçek taç olup etrafı armalarla çevrilidir. Armaların altında Türkçe ve Arapça olarak "Almanya İmparatoru ve II. Wilhelm hazretleri Selahaddin Eyyubi'nin türbe-i şerifelerinin yadigâr ziyaretleri olmak üzere iş bu tacı teberru ve ahd buyurmuşlardır." ifadeleri bulunmaktadır. Tacın diğer tarafında ise Kuran-ı Kerim'in Maide Suresi'nin 13. Ayet'inde geçen "İnnallâhe yuhıbbul muhsinîn-Allah iyilik yapanları sever" yazısı bulunmaktadır⁹⁰. Bu taç, deniz yolu ile Beyrut'a gönderilmiş⁹¹ ve orada Almanya'nın Şam konsolosluğu vasıtasıyla türbeye ulaştırılmıştır. II. Wilhelm, bu tacın resmî bir tören ile türbeye takılmasını Sultan II. Abdülhamid'den rica etmiştir. Bu sebeple yerel yöneticilerin, askerlerin ve halkın katılımıyla Selahaddin Eyyubi Türbesi'nde bir merasim yapılmıştır⁹². Dolayısıyla II. Wilhelm'in Osmanlı nezdinde geri çevrilmeyerek hediyesi türbede yerini almıştır.

Gezi programına göre 16 Kasım 1898 tarihinde Beyrut'a gelinecek ve oradan da 10 günlük Mısır seyahatine çıkılacaktı. Mısır gezisi programdan çıkarıldıktan sonra mevcut seyahatin süresi de kısalmış oldu. II. Wilhelm ve maiyeti 12 Kasım 1898 tarihinde Baalbek Harabelerini gezdikten sonra Muallaka Kasabası'na gelmişlerdi. Burada toplanan kalabalık tarafından uğurlanan İmparator ve beraberindekiler aynı gün akşam Beyrut'a geri dönmüşlerdi⁹³. Yaklaşık bir ay süren gezinin ardından Alman İmparatoru II. Wilhelm ve maiyeti, 15 Kasım 1898 tarihinde Beyrut'tan ayrılarak Berlin'e doğru yola çıktı⁹⁴.

⁸⁸ Şam Belediye binasında Alman İmparatoru ve maiyeti şerefine verilen ziyafette Şeyh Abdullah Efendi'nin konuşmasından sonra II. Wilhelm dünya kamuoyunu uzun süre meşgul edecek o meşhur konuşmasını gerçekleştirdi. PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12939, 9 Kasım 1898. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek IV. Konuşmasını "Majesteleri Sultan II. Abdülhamid'in şerefine içiyorum." diyerek sonlandırdı. PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12951, 9 Kasım 1898; PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12953, 9 Kasım 1898. BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/114, 19 Kasım 1898, lef 3.

⁸⁹ PA AA, *Preussen 1*, R3734, A13009, 10 Kasım 1898; BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.31/114, 19 Kasım 1898, lef 3.

⁹⁰ BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.34/96, 15 Şubat 1900.

⁹¹ BOA, *Y.MTV*, No.209/100, 11 Aralık 1900.

⁹² BOA, *Y.PRK.EŞA*, No.36/47, 29 Ağustos 1900. İmparatorun hediyesinin türbeye takılmasının caiz olup olmayacağı Şeyhülislama sorulmuş ve onun onayından sonra taç türbeye takılmıştır. BOA, *Y.MTV*, No.208/155, 21 Kasım 1900, lef 1-2.

⁹³ PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13089, 12 Kasım 1898.

⁹⁴ PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13236, 15 Kasım 1898. II. Wilhelm 18 Kasım 1898 tarihinde İtalya'nın Messina şehrine ulaştı. Burada birkaç gün kaldıktan sonra 23 Kasım 1898 tarihinde trenle Berlin'e hareket etti. PA AA, *Preussen 1*, R3736, A13388, 19 Kasım 1898; PA AA, *Preussen 1*, R3736, A13573, 23 Kasım 1898.

Sonuç

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Kudüs seyahati ulusal ve uluslararası camiada büyük bir yankı uyandırdı. Bu seyahat Türk ve Alman hükümdarlar arasındaki dostluğu daha da güçlendirdi. Alman İmparator II. Wilhelm, bir haçlı komutanı edasıyla, Kudüs'teki icraatlarıyla atalarının ruhunu şad ederek, Protestan Kilisesi'ni dış dünyada, şimdiye kadar ki en üst noktaya ulaştırdı. Ayrıca Hz. Meryem İstirahatgâhu (Dormition) arazisini Alman Katoliklerine bağışlayarak, bunların İmparatorluğa olan bağlılıklarını da güçlendirmiş oldu. Zaten bu gezinin amaçlarından birisi bölgedeki Protestan ve Katolik Alman cemaatlerini birbirine yakınlaştırmaktı. Bu amaçta gezi sayesinde gerçekleştirildi. Ayrıca istenilen sadece Alman cemaatlerini yakınlaştırmak değil aynı zamanda Fransız himayesinde bulunan Katoliklerin de kazanılması hedeflenmişti. II. Wilhelm, Kudüs Protestan Kilisesi'ni açarak, Katoliklere arazi bağışlayarak ve kutsal mekanları cemaat ayırt etmeksizin onurlandırarak Hıristiyan dünyasının, Filistin bölgesindeki kutsal mekanları ziyaret ederek, Şam'da hem Selahaddin Eyyubi'yi anarak hem de kendisini 300 milyon Müslümanın dostu ilan ederek de İslam aleminin desteğini kazandı. Bunun bir göstergesi olarak gittiği her yerde Müslümanlar ve Hıristiyanlar tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı.

Yüzyıllar sonra bir Haçlı Seferi gibi gerçekleştirilmeye çalışılan bu gezide, imparatorun ziyaret maksadının dışında dinî siyasete alet etme isteğinin ağır bastığını söylemek gerekir. Bir haçlı komutanı edasıyla, modern ulaşım araçları dururken, atalarının izinde, Müslümanların elinde bulunan, Kudüs'e at üstünde giriş yapması sadece bir Alman politikasının yansımasıydı. Dindar olmadığı bilinen II. Wilhelm'in bir haçlının rüyasını gerçekleştirmesinin ötesinde Almanya'nın güneşteki yerini almak için Hıristiyan dünyasını kazanması adına sahnelenen en can alıcı oyundu. Haçlı Seferlerine göndermeler bulunan ve tamamen dinî duyguların ve motiflerin ağır bastığı bu gezi, aslında siyasî olarak İngiltere, Fransa ve Rusya'ya açık bir meydan okumaydı. Zaten gezinin başlamasından önce Avrupa siyasî çevrelerce Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul ve Kudüs'e yapacağı gezinin iki amacından bahsediliyordu. Birincisi, Fransa'nın asırlardan beri doğu üzerindeki var olan hakimiyetinin artık zayıflamaya başladığı ve Almanya'nın bunu fırsat bilerek bu bölge üzerinde etkisini artırmak istediğiydi. İkincisi ise Alman İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti ile siyasî yakınlık tesis ederek menfaatlerini korumayı ve artırmayı hedeflediğiydi. Bir haçlı rüyası veya seferi havasında gerçekleşen bu seyahat, dinî hassasiyetler üzerinden Almanya'nın *Dünya Politikası* (Weltpolitik)'na hizmet etmek için ustaca kullanıldı.

Bibliyografya**I-Arşiv Belgeleri****A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

- BOA, Y.A. HUS, No.164/111, 2 Temmuz 1880.
BOA, Y.A. HUS, No.283/72, 4 Kasım 1883.
BOA, Y.A.HUS, No.388/87, 12 Eylül 1898.
BOA, Y.A.HUS, No.389/95, 8 Ekim 1898.
BOA, Y.A.HUS, No.389/111, 3 Ekim 1898.
BOA, Y.A. HUS, No.391/85, 3 Aralık 1898.
BOA, Y.A.HUS, No.411/31, 6 Ekim 1900.
BOA, Y.A. RES, No.96/9, 26 Ekim 1898.
BOA, Y.A. RES, No.97/20, 4 Ocak 1899.
BOA, Y.A.RES, No.111/30, 20 Mart 1901.
BOA, Y.EE, No. 81/3, 20 Kasım 1898.
BOA, Y.EE, d, No.878, 17 Ekim 1898.
BOA, Y.MTV, No.208/155, 21 Kasım 1900.
BOA, Y.MTV, No.184/88, 5 Aralık 1898.
BOA, Y.MTV, No.209/100, 11 Aralık 1900.
BOA, Y.PRK.ASK, No.138/36, 21 Mayıs 1898.
BOA, Y.PRK.ASK, No.145/1, 12 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.BŞK, No.57/95, 8 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.30/79, 6 Ağustos 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.31/41, 12 Eylül 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.31/60, 24 Eylül 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.31/100, 31 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.31/114, 19 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.32/86, tarihsiz.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.34/96, 15 Şubat 1900.
BOA, Y.PRK.EŞA, No.36/47, 29 Ağustos 1900.
BOA, Y.PRK.HR, No.26/59, 4 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.MYD, No.21/86, 27 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.MYD, No.21/89, 31 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.PT, No.18/77, 30 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.PT, No.18/91, 3 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.PT, No.18/93, 2 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.PT, No.18/94, 15 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.PT, No.18/102, 10 Kasım 1898.
BOA, Y.PRK.TKM, No.41/2, 19 Eylül 1898.
BOA, Y.PRK.TŞF, No.1/23, 11 Mayıs 1896.
BOA, Y.PRK.TŞF, No.5/25, 28 Şubat 1898.
BOA, Y.PRK.TŞF, No.5/50, 25 Ağustos 1898.
BOA, Y.PRK.UM, No.43/23, 18 Ağustos 1898.
BOA, Y.PRK.UM, No.43/92, 28 Ağustos 1898.
BOA, Y.PRK.UM, No.43/93, 30 Ağustos 1898.
BOA, Y.PRK.UM, No.44/8, 30 Ekim 1898.
BOA, Y.PRK.UM, No.44/23, 3 Kasım 1898.

B-Politisches Archiv Auswaertiges Amt (PA AA)

- PA AA, Preussen 1, R3730, A9766, 20 Ağustos 1898.
PA AA, Preussen 1, R3730, A9779, 20 Ağustos 1898.
PA AA, Preussen 1, R3730, A10156, 31 Ağustos 1898.
PA AA, Preussen 1, R3730, A10652, 15 Eylül 1898.

- PA AA, *Preussen 1*, R3731, A11635, 8 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3731, A11820, 8 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11335, 26 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11942, 17 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A11999, 19 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12000, 19 Ekim 1898
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12106, 22 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12336, 28 Ekim 1898
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12337, 28 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12374, 29 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12395, 29 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12421, 30 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12456, 30 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12492, 31 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3732, A12496, 31 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12561, 1 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12582, 1 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12592, 2 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12593, 2 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12594, 2 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12624, 2 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12677, 3 Kasım 1898
 PA AA, *Preussen 1*, R3733, A12710, 4 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12852, 7 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12858, 8 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12878, 8 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12939, 9 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12951, 9 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A12953, 9 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3734, A13009, 10 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13089, 12 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13236, 15 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3735, A13342, 31 Ekim 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3736, A13388, 19 Kasım 1898.
 PA AA, *Preussen 1*, R3736, A13573, 23 Kasım 1898.

II- Tetkik Eserler

- ALKAN, Necmettin, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXXI, İstanbul 2008, s.9-53.
 BAYRAKTAR, İlonca, "Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'a Üç Ziyareti ve Hediyeleri", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid Kaiser II. Wilhelm*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2010.
 BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
 BEYDİLLİ, Kemal, *18. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983.
 BEYDİLLİ, Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı, Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1984.
 BİREN, Mehmet Tefik, *II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C. I, Yay. Haz. F. Reza Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul 1993.
 GEORGEON, François, *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul 2006.
 KARACAGİL, Ö. Kürşad, "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, C.XXIV, S.2, İstanbul 2014, s.73-97.
 KUTAY, Cemal, *Türk-Alman Tarihi, Kader Bağı*, Ercan Holding, İstanbul 1986.

- Muhammed Refik-Mehmet Behçet, *Beyrut Vilayeti, I Cenup Kısmı*, Beyrut Vilayet Matbaası, 1333/1335.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- ÖKE, Mim Kemal, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Çağlayan Matbaası, İzmir 2002.
- ÖNSOY, Rifat, *Türkiye'deki Almanya 1914-1918*, Atlas Yayınları, Ankara 2004.
- ÖZENDES, Engin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık (1839-1919)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.
- RATHMANN, Lothar, *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, Çev. Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul 2001.
- SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- SOY, Bayram, "Kudüs'teki Erlöserkirche'nin Açılışı: II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahatindeki (1898) Dinî Motifler", *Tarih ve Toplum*, S.6, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.117-141.
- SOY, Bayram, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahati", *İki Dost Hükümdar, Sultan II. Abdülhamid-Kaiser II. Wilhelm*, Ed. İlon Bayraktar, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2009.
- Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.
- TOPKAR, Kevser, *Templer ve Yahudiler, Osmanlı Filistin'inde Alman Kolonileri (1869-1917)*, Taş Mektep Yayınları, İstanbul 2015.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, C.IV-V. Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara 1995.
- WALLACH, Jehuda, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.
- YILMAZ, Veli, *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset, İstanbul 1993.

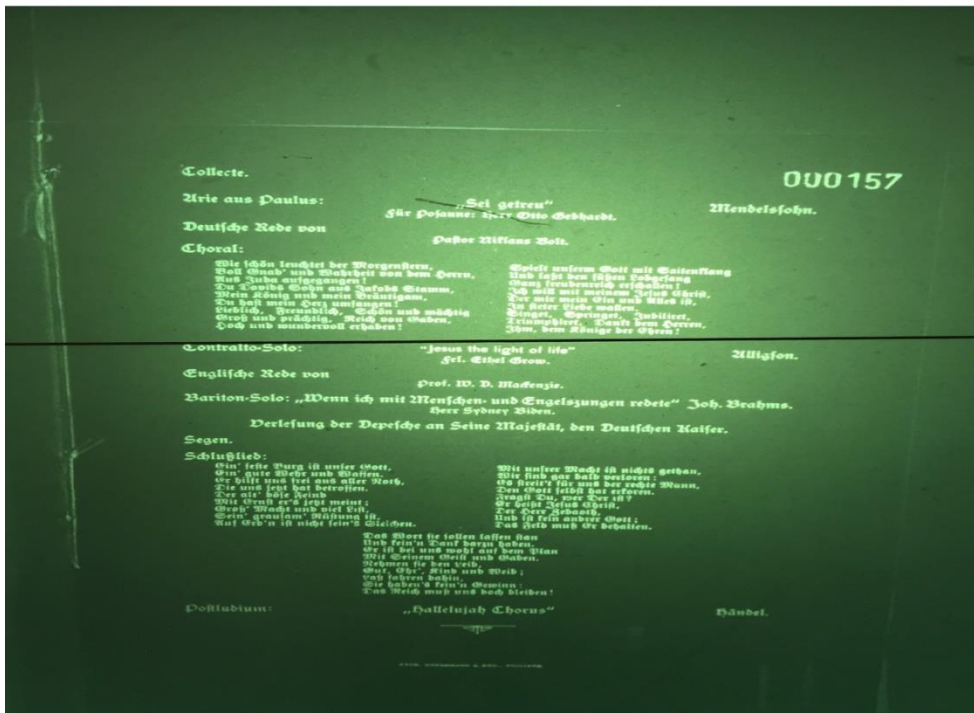
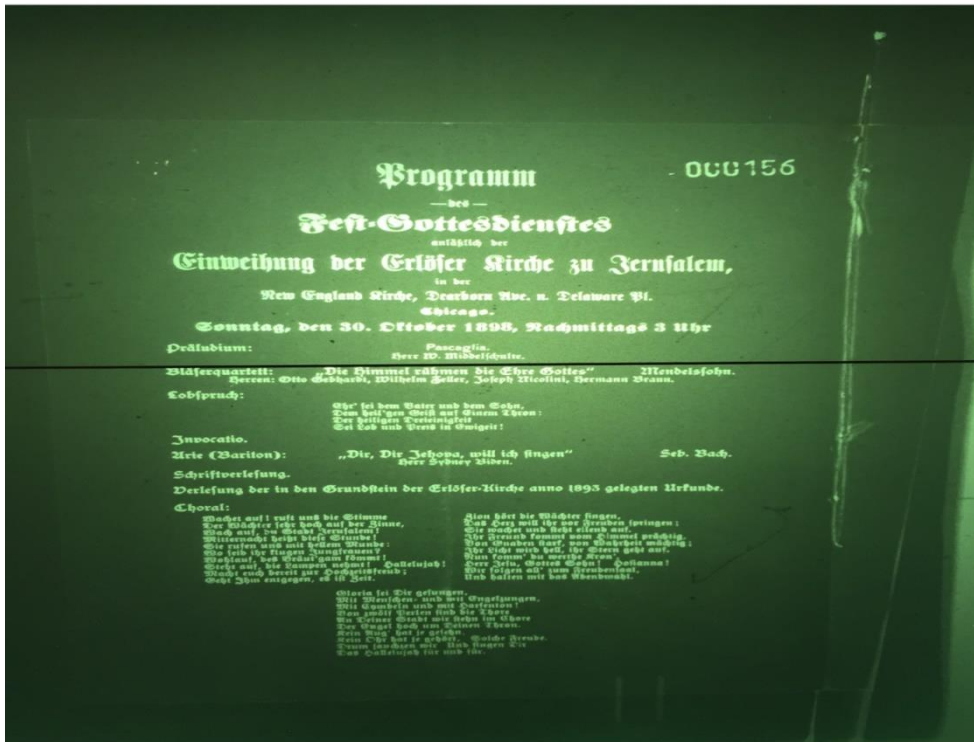
EKLER

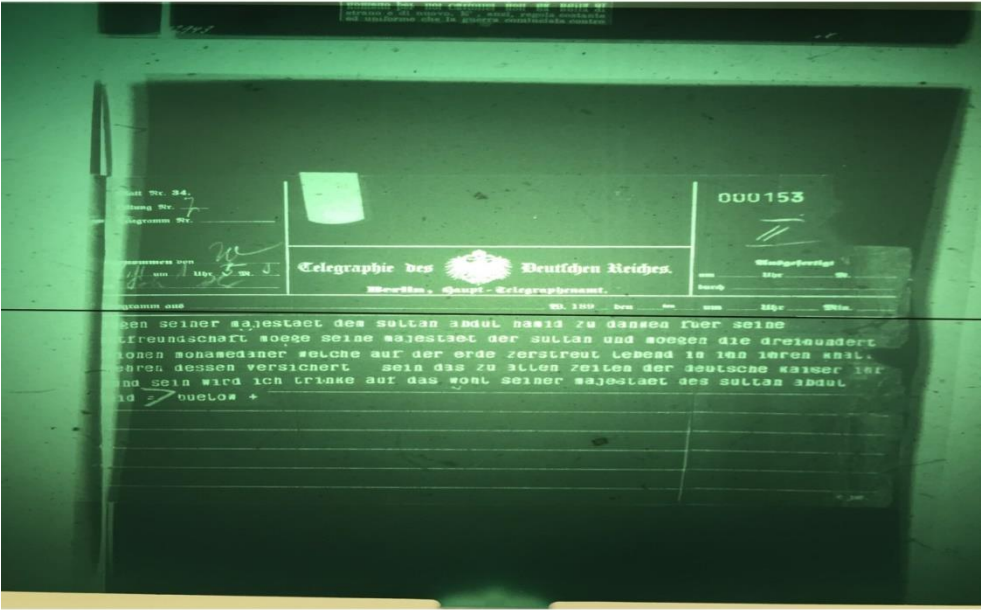
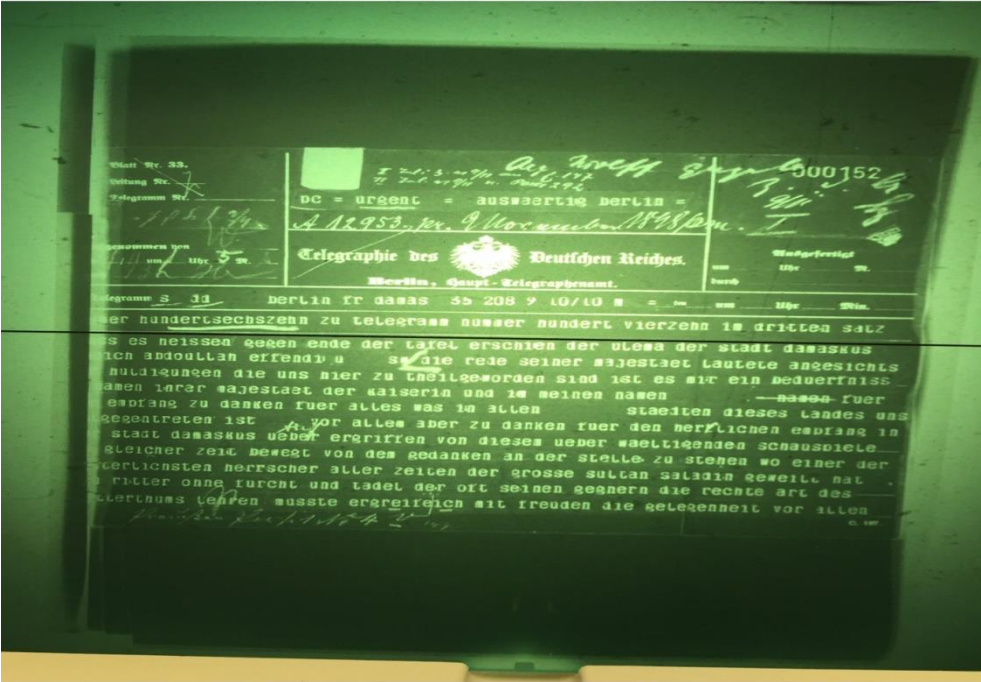
Ek 1: *II. Wilhelm ve Alman Protestan Kilisesi'nin Açılış Töreni*

Ek 2: *II. Wilhelm ve Maiyetinin Alman Protestan Kilisesi'nden Dönüşü*

Ek 3: Alman Protestan Kilisesi'nin Açılış Töreni Programı

Ek 4: II. Wilhelm'in 300 Müslümanın Dostu Olduğunu İfade Ettiği Konuşma